

ნანა ცინისთავი

ისტორიის დოქტორი,
ახალი უმაღლესი სასწავლებელი-ნიუნიის
აფილირებული ასოცირებული პროფესორი

თამარ კოპალეიშვილი

ახალი უმაღლესი სასწავლებელი-ნიუნიის ასისტენტი,
ტექნიკური უნივერსიტეტის დოქტორანტი

იეზუიტების ორდენი და ეკონომიკა

ანოტაცია

ქრისტიანობის გავრცელების ისტორიაში ერთ-ერთ ყველაზე უცნაურ ექსპერიმენტად კოლონიალიზმის პერიოდში იეზუიტების ორდენის მიერ ინდიელების „დასაცავად“ შექმნილი დასახლებები, ე.წ. რედუქციები შეიძლება დასახელდეს. ხშირად მას იეზუიტების სახელმწიფოდაც მოიხსენიებენ, რომელიც 30 მსხვილ დასახლებას აერთიანებდა დღევანდელი პარაგვაის, ურუგვაისა და არგენტინის ტერიტორიებზე. რეგიონის განვითარების პერიოდში აქ დაახლოებით 140 000 ადამიანი ცხოვრობდა. მოგვიანებით, დასახლებები ჩნდება პერუში და ბოლივიის ტერიტორიაზე. 1767 წელს 70 ასეთი დასახლება იყო და მათში 200 000 ადამიანი ცხოვრობდა, ამავე წელს განდევნეს იეზუიტები და რედუქციამ თავისი არსებობა შეწყვიტა.

საკვანძო სიტყვები: კათოლიკები, იეზუიტები, ორდენი, რედუქცია, ლათინური ამერიკა, პარაგვაი, ინდიელები.

იეზუიტების ორდენი და ეკონომიკა

დღეისათვის იეზუიტების ორდენის ეს ექსპერიმენტი კვლავაც დისკუსიისა და კამათის საგანია. ზოგიერთ ფრანგ ფილოსოფოსში ის აღტაცებას იწვევდა, რადგან იეზუიტების ამ იდეაში ესპანელი კოლონიზატორების პოლიტიკასთან შედარებით ჰუმანურობის გამარჯვებას ხედავდნენ. მონტესკიე წერდა, რომ ეს კონტინენტზე რელიგიისა და ადამიანურობის კავშირის განვითარების პირველი მცდელობა იყო. ვოლტერი იეზუიტების სახელმწიფოს დაპყრობილ მიწებზე დატრიალებული საშინელებების გამოსყიდვის მცდელობად აფასებდა. თუმცა სოციოლოგი პაულ ლეფევრე ამ მოვლენას ისტორიაში უარყოფითად ახასიათებდა. ლეფევრე საუბრობდა იეზუიტების სახელმწიფოს წყობაზე, სადაც ნიჭიერად და მოგებაზე ორიენტირებულმა მორჩილებამ მონობა ჩაანაცვლა. ინგლისელი იეზუიტი ფილიპ კარამანი, თავის ნაშრომში, „დაკარგული სამოთხე“, ასკვნიდა, რომ სოციალური და პოლიტიკური თვისებებით ეს მოვლენა შეიძლებოდა დემოკრატიის ერთგვარი წინასახე ყოფილიყო. ადგილობრივ მკვიდრთა უკეთესი ყოფისათვის იგი წარმატებულად რომ დასრულებულიყო, სამხრეთ ამერიკა ასე წლით წინ იქნებოდა მსოფლიოს ისტორიულ ფერხულში.

დასახლებების მთავარი იდეა მისიონერების ხელმძღვანელობით ადგილობრივ მცხოვრებთა გეგმიურად გაქრისტიანებასა და მათში ცივილიზაციის შეტანაში მდგომარეობდა. ინდიელები, რომლებიც მომთაბარედ ან ნახევრად მომთაბარედ ცხოვრობდნენ, უნდა შემოეკრიბათ (*reduci* – თავმოყრა, აქედან სახელი რედუქცია) და ეკლესიის დოგმებით და „მოქალაქეობრივი“ ნორმების მიხედვით აღეზარდათ. ეს იმავდროულად ინდიელებისათვის წარსული წესებისა და ცხოვრების ფორმებზე უარსაც გულისხმობდა. კონტინენტზე გვიან ჩამოსვლის გამო, იეზუიტები

ყველაზე ნაკლებად იყვნენ შესისხლხორცებულნი კოლონიალურ სისტემასა და კოლონიალურ ეკლესიასთან, რაც რელიუციებს სამეფო ოჯახის გავლენისაგან აშორებდა და მეტ პოლიტიკურ და ადმინისტრაციულ თავისუფლებას სძენდა. დღევანდელ პარაგვაიში (აღრე გუარანის რეგიონი) დღემდე შემონახულია, თუ როგორი იყო იეზუიტების მიერ შექმნილი დასახლებები. ეს არის კარგად დაგეგმარებული ქალაქი, რომლის ცენტრს უმნიშვნელოვანესი ნაგებობებით დამშვენებული მოედანი ემნიდა: ეკლესია, სასულიერო პირის სახლი, სახელოსნოები, მაღაზია, სასაფლაო, საავადმყოფო და ქვრივების სახლი. მის გარშემო კი სიმეტრიულად იყო განლაგებული ინდიელების საცხოვრებლები. რაც შეეხება წესრიგს, მმართველობას სრულად ინაწილებდა ევროპელი მისიონერების მცირე ჯგუფი, როგორც სასულიერო, ისე საერო პირები. ეკონომიკური საქმიანობა მოიცავდა ადგილობრივ მკვიდრთა ტრადიციას და ერთობლივი მუშაობის მოთხოვნას, საერთო ქონებას და გულუხვ მასპინძლობას. მიღებული შემოსავალი ხელმძღვანელების მიერ სოციალური ზრუნვისათვის ნაწილდებოდა. რელიუციებში იწარმოებოდა ხორცი, ბამბა, ქსოვილები და ა.შ. ამისათვის გამოყოფილი იყო კვირაში ორი სამუშაო დღე, ხოლო პირადი ფინანსების გამომუშავებისა და ოჯახის შესანახად – ოთხი დღე. მისიონერების დახმარებით ადგილობრივმა მოსახლეობამ მინდვრის პრიმიტიული დამუშავება ტექნოლოგიურად გააუმჯობესა, ასევე შეისწავლა ხელოსნობა და მშენებლობის ტექნიკა.

რაც შეეხება რელიუციებში რელიგიურ ცხოვრებას, ღვთისმსახურებას თან ახლდა მუსიკალური ორკესტრი და მგალობელთა გუნდი, ასევე რელიგიური ცეკვა, რომელიც შეიცავდა რელიგიურ პროცესიას, ხოლო ეკლესია ადგილობრივი კულტურისათვის დამახასიათებელი ფორმებით იყო მოკაზმული. ადგილობრივ ენას უფრთხილდებოდნენ, განავითარეს გუარანიტული ანბანი, ასევე შექმნეს ლექსიკონი და გრამატიკა, რომლის წიგნებიც ნაწილობრივ რელიუციებში იბეჭდებოდა. კრიტიკის მიუხედავად, ეს იყო ეკლესიისა და ადგილობრივ მკვიდრთა ერთგვარი შეხამება, გუარანიტულ-ქრისტიანული სინთეზის მცდელობა და კოლონიალური სამყაროსაგან გამოყოფა.

იესოს საზოგადოება ანუ იეზუიტების ორდენი დიდი ხანია იპყრობს კაცობრიობის ყურადღებას თავისი საქმიანობითა და მოღვაწეობით საერთაშორისო ასპარეზზე. ძალიან ბევრი საიდუმლო და დაფარული ამბავი და ფაქტი უკავშირდება ამ ორგანიზაციის სახელს. ერთი რამ კი ცხადია, დღესაც არ წყდება ინტერესი იეზუიტებთან მიმართებაში და ბევრი საინტერესო ისტორია არის დღემდე გაუხსნელი პოლიტიკურ, ეკონომიკურ თუ რელიგიურ ჭრილში. ამიტომ მიზნად დავისახეთ, მოგვეძიებინა ინფორმაცია ამ ორდენისა და ეკონომიკას შორის კავშირზე. ვფიქრობთ, საინტერესო იქნება ამ თვალსაზრისით გარკვეული ინფორმაციისა და ფაქტების შეგროვება.

ახალი დროება ანუ „მოდერნის ხანა“ კაცობრიობის ისტორიაში არის კაპიტალიზმის ეპოქის დასაწყისი. მის საწყის წერტილად ისტორიკოსების უმრავლესობა მიიჩნევს ამერიკის აღმოჩენას და ფასების რევილუციას ევროპაში. ახალი დროება იყო დიდი ცვლილებების ეტაპი ცხოვრების ყველა სფეროში. ისტორიაში ამ ხანას უდიდესი მნიშვნელობა აქვს. ბევრი ისტორიკოსი მას «დიადი გარღვევის ჟამს» უწოდებს. სწორედ ამ ეტაპზე ჩაეყარა საფუძველი წარმოების კაპიტალიზმურ წესს. იმ პერიოდში მნიშვნელოვნად გაიზარდა საწარმოო ძალების განვითარების დონე, შეიცვალა წარმოების ორგანიზების ფორმები; ტექნიკური ინოვაციების დანერგვის წყალობით გაიზარდა შრომის პროდუქტიულობა და ეკონომიკური განვითარების ტემპი დაჩქარდა. დიდმა გეოგრაფიულმა აღმოჩენებმა გააფართოვა ევროპელების ჰორიზონტი. სავაჭრო ურთიერთობების განვითარებამ გააღრმავა ეროვნული, პან-ევროპული და მსოფლიო ბაზრების ფორმირების პროცესი. XVI-XVII სს. ევროპა გახდა პირველი ადრეული რევოლუციების სამშობლო. ესაა მოკლე აღწერა ახალი პერიოდის პოლიტიკური და ეკონომიკური მიმოხილვისა.

ახალი ეპოქის დროს მნიშვნელოვანი ხარისხობრივი ცვლილებები მოხდა პლანეტის აღმოსავლეთ ნახევარსფეროს, შემდეგ კი მთელი მსოფლიოს ხალხების ცხოვრებაში. ეს განპირობებული იყო ტრადიციული მეურნეობიდან ინდუსტრიულზე გადასვლით, რასაც მოდერნიზაციას უწოდებენ. ახალმა დროებამ მრავალ ქვეყანაში გამოიწვია პოლიტიკური სისტემის ცვლილება. ვაჭრობის სწრაფმა განვითარებამ, საბანკო საქმიანობის გაჩენამ, მანუფაქტურული წარმოების დაწყებამ ჩამოაყალიბა ახალი კლასი- ბურჟუაზია, რომელიც იწყებს მნიშვნელოვანი როლის თამაშს. ყოველივე ამან ბევრგან გამოიწვია დემოკრატიული რევოლუციები (ინგლისის, საფრანგე-

თის), რამაც თავის მხრივ განაპირობა ევროპული საზოგადოების პოლიტიკურ ორგანიზაციაში ბურჟუაზიის, როგორც მმართველი კლასის, ჩამოყალიბება.

პირველი კოლონიური იმპერიების შექმნა სწორედ ახალ დროებაში დაიწყო. პირველად ესპანეთის ძლევამოსილი კოლონიური იმპერია შეიქმნა. ესპანეთმა ყველა ის მიწა, რომელიც აღმოაჩინა ახალ სამყაროში, გამოაცხადა მის ნავიგატორებად, მის საკუთრებად. პირველად ესპანური კოლონია დაარსდა ესპანიოლაში (თანამედროვე ჰაიტი); შემდეგ კუბა, იამაიკა და „დასავლეთ ინდოეთის“ სხვა კუნძულები შემოიერთა. XVI საუკუნის დასაწყისში ესპანელებმა დაიწყეს ახალ კონტინენტზე შესვლა. მრავალი საუკუნის განმავლობაში იქ არსებობდა მალაღანვიტარებული ცივილიზაციები: ინკა (პერუში), მაია და აცტეკები (ახლანდელ მექსიკაში). დაპყრობილი სახელმწიფოების ნანგრევებზე შეიქმნა ახალი ესპანეთისა და პერუს კოლონიები.

პორტუგალიელები თავიანთი იმპერიის ასაშენებლად გარკვეულწილად განსხვავებულ მეთოდებს იყენებდნენ. პირველად დაიმკვიდრეს თავი „დასავლეთ ინდოეთის“ სანაპიროზე აშენებულ სიმაგრეებში, სწრაფად დაიწყეს თავიანთი დომინირების გავრცელება სამხრეთ აზიაში. პორტუგალიელები მიჰყვებოდნენ დადგენილ სავაჭრო გზებს მსოფლიოს ამ ნაწილში, ცდილობდნენ დაემყარებინათ კონტროლი მათ საკვანძო პუნქტებზე. დასაწყისისთვის, მათ დაიპყრეს ინდოეთის დასავლეთით მდებარე პორტები, რომლებითაც ხდებოდა არაბულ სახელმწიფოებთან და სპარსეთთან ვაჭრობა, ხოლო 1511 წელს მათ დაიკავეს მალაკა, სამხრეთ-აღმოსავლეთ აზიის უდიდესი პორტი, რომელიც მდებარეობს ყველაზე მნიშვნელოვანი გზების გზაჯვარედინზე. სავაჭრო გზები აზიის სანაპიროებთან-„სანელებლების კუნძულები“ ყველაზე ძვირფას მენაქნად იქცა. 1517 წელს პორტუგალიელებმა დაამყარეს სავაჭრო ურთიერთობა ჩინეთთან, 1542 წელს იაპონიასთან. 1557 წელს მათ დააარსეს მაკაო, პირველი ევროპული კოლონია ჩინეთში. შორეული აღმოსავლეთის ქვეყნებიდან ევროპაში მიიტანეს ისეთი ძვირფასი საქონელი, როგორცაა ჩაი, აბრეშუმი, ფაიფური.

პორტუგალიელები ქმნიდნენ კოლონიალურ იმპერიას, რომელიც განსხვავდებოდა ესპანურისგან. ესპანეთი ცდილობდა უშუალოდ დაეპყრო უზარმაზარი განუვითარებელი ტერიტორიები, სადაც მოაწყო ძვირფასი ლითონების მოპოვება და შექმნა პლანტაციები – დიდი სასოფლო-სამეურნეო მეურნეობები, რომლებშიც მოჰყავდათ ჩაი, შაქრის ლერწამი, ბამბა და სხვა კულტურები. დიდი კოლონიების ნაცვლად, პორტუგალიელებმა შექმნეს ციხესიმაგრეების ქსელი, ცდილობდნენ თავიანთი კონტროლის ქვეშ მოექციათ აღმოსავლეთ ინდოეთის უმდიდრესი ვაჭრობა. ესპანეთის ტერიტორიული იმპერიისგან განსხვავებით, პორტუგალიამ შექმნა მსოფლიოში პირველი გლობალური, ანუ მსოფლიო მასშტაბის სავაჭრო იმპერია. 1580 წელს, როდესაც პორტუგალია ესპანეთმა დაიპყრო, ჩამოყალიბდა გიგანტური კოლონიური იმპერია, რომელიც გაგრძელდა 1640 წლამდე.¹

ამ ყველაფერს დაემატა კათოლიკური ეკლესიის სქიზმა, რეფორმაცია და კონტრრეფორმაცია. სწორედ ამ უკანასკნელს უკავშირდება იეზუიტების, ანუ იესოს საზოგადოების გამოჩენა რელიგიურ და პოლიტიკურ ავანსცენაზე, რამაც დიდი ძვრები და ცვლილებები მოუტანა პროტესტანტობას და მაშინდელი მსოფლიოს ბევრ სახელმწიფოს. იეზუიტების ორდენი (ოფიციალურად იესოს საზოგადოება) დააარსა 1536 წელს პარიზში ესპანელმა ფანატიკოსმა იგნაციუს ლოიოლამ, რომელმაც, განმანათლებელ დენი დიდროს თქმით, ახალგაზრდობა სამხედრო ხელობასა და სასიყვარულო სიამოვნებებს მიუძღვნა. 1540 წელს ორდენი დააკანონა პაპმა პავლე III-მ. ორდენი შეიქმნა სამხედრო მოდელზე. მისი წევრები თავს ჯარისკაცებად თვლიდნენ, ქრისტეს ლაშქრად, ხოლო მათ ორგანიზაციას – ლაშქარს უწოდებდნენ. რკინის დისციპლინა და ზემდგომების აბსოლუტური მორჩილება იეზუიტების უმაღლეს ღირსებად ითვლებოდა. სხვა სამონასტრო ორდენებისგან განსხვავებით, იეზუიტი არ იყო შებოჭილი მკაცრი სამონასტრო წესებით.

ესპანურ ამერიკაში იეზუიტების ყველაზე დიდი საკუთრება იყო პარაგვაის შემცირება-რედუქცია. იეზუიტები მოვიდნენ პარაგვაიში XVII საუკუნის დასაწყისში. ამ მხარეში არ იყო ძვირფასი ქვები, არ არსებობდა ინდიელთა განვითარებული საზოგადოებები. აქ ესპანელებს დახვდათ ხელსაყრელი კლიმატი, ნაყოფიერი მიწა, რომელიც საშუალებას აძლევდა წელიწადში ორი მოსავლის მიღებას ინდიელთა მოსახლეობის დიდი მასების- მშვიდობისმოყვარე გუარანის ტომე-

ბის მუშაობის ხარჯზე. მათი წყალობით ეს ტერიტორია ძალიან პერსპექტიული გახდა სოფლის მეურნეობის, განსაკუთრებით, მესაქონლეობის განვითარებისთვის. იეზუიტებს იზიდავდა ის ფაქტიც, რომ აქ ესპანელი ჩამოსახლებული ცოტა იყო და ტერიტორია დიდი კოლონიური ცენტრებისგან იყო მოშორებული. პარაგვაის გარდა, იეზუიტებს ასევე ჰქონდათ მექსიკის და პერუს პროვინციები კოლონიალურ ამერიკაში, ცენტრით ასუნსიონში, რომლის გავლენა ვრცელდებოდა დღევანდელ არგენტინაზე, პარაგვაიზე, ურუგვაიზე და მალაქაშიანი პერუს (ბოლივია) და სამხრეთ ბრაზილიის მიმდებარე სასაზღვრო ზონებზე.

იეზუიტებმა შექმნეს პირველი შემცირების-რედუქციის დასახლებები ქალაქ გუაირას მიდამოში. მე-18 საუკუნეში, იეზუიტების პარაგვაის მისიებს ჰქონდათ 30 შემცირება-რედუქცია მდინარეების- პარანასა და პარაგვაის ზემო და შუა დინებაში, 25-ე და 32-ე სამხრეთ მერიდიანებს შორის. პარაგვაის, ბრაზილიისა და არგენტინის ამჟამინდელი რესპუბლიკების შეერთებაზე 8 შემცირება-რედუქცია დაფიქსირდა (დღევანდელ პარაგვაიში), 15 – არგენტინაში, 7 – ბრაზილიაში (რიო გრანდე-დუ სულის ამჟამინდელი შტატის ტერიტორიაზე). ყველაზე დიდი შემცირება – იაპუში – დაახლოებით 8 ათასი მოსახლე იყო, ყველაზე პატარაში – 250 და, საშუალოდ, დაახლოებით 3 ათასი ადამიანი ცხოვრობდა შემცირებაში. ამჟამად ამ ტერიტორიებს პარაგვაიში უწოდებენ მისიონესის ოლქს, არგენტინაში – მისიონესის ეროვნულ ტერიტორიას, ბრაზილიაში – მისიის ოლქს.

1611 წლის ოქტომბერში იეზუიტებმა ესპანეთის გვირგვინისაგან მიიღეს პარაგვაიში მისიების დაარსების მონოპოლიური უფლება და მათ მიერ ქრისტიანობაზე მოქცეული ინდიელები 10 წლით გათავისუფლდნენ ესპანეთის გვირგვინისთვის გადასახადების გადახდისგან. ესპანეთის ხელისუფლებამ ეს ნაბიჯი გადადგა სხვადასხვა მიზეზის გამო: პირველ რიგში, ტერიტორია იყო ძნელად მისადგომი და ღარიბი მინერალებით; მეორეც, დასახლებული იყო თავისუფლებისმოყვარე ტომებით, რომელთა დაპყრობას დიდი სახსრები და ძალისხმევა დასჭირდებოდა კოლონიური ხელისუფლების მხრიდან; მესამე-ტერიტორია, რომელზეც იეზუიტები დასახლდნენ, ესაზღვრებოდა ბრაზილიას, რომელიც იმ დროს იყო (1580 წელს პორტუგალიის ესპანეთთან შეერთების წყალობით) ესპანეთის გავლენის ორბიტაზე. ამიტომ პორტუგალიელებმა წინააღმდეგობა არ გაუწიეს იეზუიტების წინსვლას.

იეზუიტები პარაგვაიში ქმნიან უნიკალურ თეოკრატიულ-პატრიარქალურ სამეფოს (იეზუიტების შემცირება-რედუქცია – იეზუიტების ინდიელთა რეზერვაციები). მის საფუძველს წარმოადგენდა ადგილობრივი ინდიელების პრიმიტიული კომუნალური ტომობრივი გაერთიანება, ინკას იმპერიის ინსტიტუტები (ტაუანტინსიუი) და ქრისტიანული იდეები. ფაქტობრივად, იეზუიტებმა და ინდიელებმა შექმნეს პირველი სოციალისტური სახელმწიფო (ლოკალური სპეციფიკით). ეს იყო პირველი ფართომასშტაბიანი მცდელობა აეშენებინათ სამართლიანი საზოგადოება, რომელიც ეფუძნებოდა პირადი საკუთრების უარყოფას, საზოგადოებრივი სიკეთის პრიორიტეტს, კოლექტიური პრიორიტეტს ინდივიდთან მიმართებაში. იეზუიტმა მამებმა ძალიან კარგად შეისწავლეს ინკების იმპერიაში მმართველობის გამოცდილება და შემოქმედებითად განავითარეს.²

იეზუიტებს უზარმაზარი ძალა ჰქონდათ, ეს პროვინცია რესპუბლიკას ჰგავდა და ამან გამოიწვია კოლონისტების უკმაყოფილება. ისინი ამბობენ, რომ ამ ქვეყნის სტრუქტურა და ცხოვრების წესი ჰგავდა კომუნიზმს, ანუ კამპანელას და ტომას მორის უტოპიას. მათი აზრით, იეზუიტები აშენებდნენ ღვთის სამეფოს დედამიწაზე.

სოციალისტური ტიპის ეკონომიკა მუშაობდა, ეს იყო ძლიერი ექსპერიმენტი, რომელიც გაგრძელდა 100 წელზე მეტ ხანს. გაჩნდა მათი საკუთარი კულტურა და ეკონომიკა. ინდიელებს მოჰყავდათ სიმინდი, ბრინჯი, კაკაოს მარცვლები, ნადირობდნენ და თევზაობდნენ. ბერებმა მათ პირუტყვის მოშენება ასწავლეს. შრომის ყველა პროდუქტს საერთო ბელელებში აგროვებდნენ და შემდეგ საჭიროებების მიხედვით ანაწილებდნენ. ნამეტი საქონელი იყიდებოდა ან იცვლებოდა. საერთო სარგებლობის მიწის გარდა იყო კერძო სარგებლობის მიწაც, რომელიც ეკუთვნოდა არა თემს, არამედ კონკრეტულ ინდიელს. იეზუიტები არ იყვნენ დესპოტები, ამიტომ მათი მმართველობა პოპულარული იყო მოსახლეობაში.

პარაგვაის შემცირება-რედუქცია მოიცავდა თანამედროვე პარაგვაის, არგენტინისა და ბრაზილიის ტერიტორიებს. იეზუიტებმა შეძლეს ქრისტიანობის მიღება და ინდიელებში ქრისტიანული კულტურის განვითარება. ადგილობრივებმა ისწავლეს მიწის დამუშავება, დასახლდნენ და დაეუფლნენ ხელობას. ბერებმა მათ ასწავლეს იარაღების შექმნა, ააშენეს სახელოსნოები და ბაროკოს სამ რეზერვაციაში ინდიელები ქრისტიანულად მონათლეს და ცდილობდნენ გადაექციათ ისინი ბინადარი ცხოვრების წესის მქონე ადამიანებად, რომლებიც ეწოდნენ პროდუქტიულ მიწათმოქმედებას – სოფლის მეურნეობასა და მესაქონლეობას, ასევე ხელოსნობასა და წარმოებას. 170 ათასზე მეტი ინდიელი იყო საკათედრო ტაძრებში გაწევრიანებული. ცივილიზებულმა ბერებმა მათ საკმაოდ მაღალი დონის სასოფლო-სამეურნეო ტექნოლოგია განუვითარეს, ასწავლეს ხელობა, გადასცეს სულიერი კულტურის გარკვეული ელემენტები, შექმნეს გუნდები და ორკესტრები, დაამზადეს მუსიკალური ინსტრუმენტები. თითოეულ დასახლებაში, ინდიელ ლიდერებთან ერთად, ჰყავდა იეზუიტი მღვდელი და ვიკარი, რომლებიც ასრულებდნენ არა მხოლოდ სულიერ მოვალეობებს, არამედ ადგილობრივი ადმინისტრაციის ხელმძღვანელებიც იყვნენ. ინდიელები ერთად მუშაობდნენ, აგროვებდნენ თავიანთი შრომის მთელ ნაყოფს სპეციალურ მაღაზიებში, საიდანაც საკვებს ურიგებდნენ ყველას, ვისაც ეს სჭირდებოდა. ბერები არ იყვნენ ტირანები, მათ ძალით არ დააწესეს ესპანური ენა და ევროპული წეს-ჩვეულებები, ამიტომ ინდიელები მათ კარგად ეპყრობოდნენ. დასახლებები აყვავდა და „ქრისტიანული სოციალიზმი“ იყო ორგანიზაციის საკმაოდ ეფექტური ფორმა, რომელმაც ეკონომიკური წარმატება მოიტანა. იეზუიტებს ჰქონდათ მაღალი ავტონომია და პრაქტიკულად არ ექვემდებარებოდნენ კოლონიის სამოქალაქო ხელისუფლებას. საჭიროების შემთხვევაში. ინდიელთა დასახლებებმა შექმნეს მილიცია, რათა ებრძოლათ მონებით მოვაჭრეების და მათი ინდიელი დაქირავებულების თავდასხმების წინააღმდეგ. გარდა ამისა, იეზუიტების შემცირებას-რედუქციას უპირისპირდებოდნენ მეზობელი პორტუგალიის კოლონიები.

შემცირებას აკონტროლებდნენ კორეგიდორი და მისი მოადგილე (ესენი იყვნენ ინდიელები). გარდა ამისა, იყვნენ ცალკეული სამხედრო ლიდერები – კასიკები. ადმინისტრაციაში შედიოდნენ ალკალდები (მოსამართლეები) – მრჩევლები და აგუაცილები (პოლიცია). მდივნის (კლერკის) და სამეფო მედიის თანამდებობებსაც დიდ პატივს სცემდნენ. თითოეულ ქალაქს ჰყავდა კურატორი და მეუფე. ისინი იყვნენ ნამდვილი „აზრებისა და სულების მმართველები“.

იეზუიტებმა შექმნეს საკმაოდ სტაბილური სისტემა. 1639 წელს, როდესაც რედუციელი მოსახლეობის იძულებით დამონების პრაქტიკა ფართოდ გავრცელდა, ორმა იეზუიტმა ბერმა და კაციკმა იგნასიომ (უფროსი) შეიარაღეს ინდიელები და დაამარცხეს პორტუგალიელი მონათვაჭრების დიდი ჯგუფი სან პაულოდან. რეიდები შეწყდა, მაგრამ ესპანეთისა და პორტუგალიის საერო ხელისუფლება შეშფოთებული იყო ავტონომიური ტერიტორიების გაძლიერებით. სიტუაცია ესპანეთში პოლიტიკურმა და ეკონომიკურმა კრიზისმა გაართულა. 1750 წელს ესპანელებმა პორტუგალიას გადასცეს 7 კოლონია, იეზუიტები არ დამორჩილდნენ, რის შემდეგაც დაიწყო გუარანის ომი, რომელიც 4 წელი გაგრძელდა. გაიმარჯვა ესპანეთისა და პორტუგალიის «გუნდმა». იეზუიტები განდევნეს სამხრეთ ამერიკიდან, შემცირება დაეცა და ინდიელები დაუბრუნდნენ ტყის ცხოვრებას. ზოგიერთი დასახლება ჩვეულებრივ ქალაქად იქცა. ასე დასრულდა იეზუიტების ისტორია სამხრეთ ამერიკაში. მათ ჩაუნერგეს ცივილიზაცია 200 ათასზე მეტ ადამიანს, ასწავლეს წიგნიერება, სოფლის მეურნეობა და მედიცინა. რა თქმა უნდა, ისტორიამ და ძლიერმა ძალებმა გაანადგურეს მათი შრომა, მაგრამ სოციალური ექსპერიმენტების თვალსაზრისით, ეს იყო ძალიან საინტერესო და მოვლენებით სავსე ეპოქა. ორდენმა შეძლო დიდი სოციალური პროექტის განხორციელება. მე-18 საუკუნეში იეზუიტები კეთილგანწყობილნი დარჩნენ. საერო ხელისუფლება შეშფოთებული იყო ორდენის გაძლიერებით. იეზუიტები აკონტროლებდნენ 700 უნივერსიტეტს, 200 სემინარიას და ჰქონდათ 500-ზე მეტი წარმომადგენლობითი ოფისი. 1773 წელს რომის პაპმა გააუქმა ორდენი, მაგრამ მისი წარმომადგენლობა განაგრძობდა არსებობას იქ, სადაც ვატიკანის ხელი არ აღწევდა. აკრძალვის შემდეგ ევროპელებს კიდევ ერთი პრობლემა შეექმნათ – ვინ ასწავლიდა? დაახლოებით 250 ათასმა სტუდენტმა და სემინარიელმა ვერ გააგრძელა სწავლა იმის

გამო, რომ იეზუიტები იქ ადარ იყვნენ. წესრიგის აღდგენა მოუწიათ, რამაც გამოიწვია იეზუიტური საგანმანათლებლო დაწესებულებების ახალი ზრდა.

სამხრეთ ამერიკაში, სადაც ესპანელები და პორტუგალიელები არა მხოლოდ ვაჭრობდნენ, არამედ მართავდნენ, იეზუიტი მისიონერები განსხვავებულად მოქმედებდნენ. ორდენმა შექმნა იეზუიტური რედუქციები – მინი-სახელმწიფოები(შემცირებები), რომლებშიც მისიონერები იყვნენ მმართველები და ინდიელები – ქვეშევრდომები. ერთის მხრივ, ადგილობრივები იყენებდნენ როგორც იაფ მუშახელს პლანტაციებზე, მეორეს მხრივ, ისინი იღებდნენ კარგ საკვებს, უსაფრთხო ცხოვრებას მუდმივი ტომთაშორისი ომებისა და რაიმე სახის სამედიცინო დახმარების გარეშე. იეზუიტებს განსაკუთრებული უკმაყოფილება არ გამოუწვევიათ ინდიელებში, რადგან შემცირების პირობებში საცხოვრებელი პირობები შედარებით კარგი იყო და გარდა ამისა, მისიონერების ძალაუფლება, როგორც წესი, ეყრდნობოდა ადგილობრივი ლიდერების ძალას. ყველაზე ცნობილი იეზუიტური რედუქცია წარმოიშვა პარაგვაიში 1608 წელს. ორდენმა ჩაატარა რეალური სოციალისტური ექსპერიმენტი: დაგეგმილი ეკონომიკა, სამუშაო ადგილები ყველასთვის, საქონლის გადაწოდება ღარიბთა სასარგებლოდ. მაშინაც გამოვლინდა სოციალიზმის დადებითი და უარყოფითი მხარეები: სტაბილურობა, უმუშევრობა, შიმშილით არავინ კვდება, მაგრამ ამავე დროს ადგილობრივები მუშაობენ პირადი ინტერესის გარეშე, ყოველგვარი ინიციატივის გამოვლენის გარეშე.³

ბევრმა იცის, რომ ქრისტიანობა და სოციალიზმი ძალიან ახლოს არის სულიერი და იდეოლოგიური თვალსაზრისით. თუმცა, ცოტამ თუ იცის, რომ სწორედ იეზუიტმა ბერებმა შექმნეს თანამედროვე პარაგვაის (ლათინური ამერიკა) ტერიტორიაზე მსოფლიოში პირველი სახელმწიფო ფორმირება სოციალიზმის ნიშნებით და მარქსის მოძღვრების მოსვლამდე დიდი ხნით ადრე. მკვლევლობა სოციალისტური პარაგვაისა ერთ-ერთი ყველაზე ბნელი და სისხლიანი გვერდია ლათინური ამერიკის ისტორიაში.

ამკარაა, რომ ბერების დამოუკიდებლობამ გააღიზიანა პორტუგალიისა და ესპანეთის ხელისუფლება. მათ ჰქონდათ საკუთარი გეგმები ინდიელებთან და იეზუიტების მიერ დაკავებული ტერიტორიების მფლობელობასთან დაკავშირებით. 1750 წელს ესპანეთმა და პორტუგალიამ ხელი მოაწერეს მადრიდის ხელშეკრულებას. ამ შეთანხმებამ მოაგვარა ორი სახელმწიფოს საკუთრების საზღვრები სამხრეთ ამერიკაში, კერძოდ, დღევანდელი ბრაზილიის ტერიტორიაზე. ოთხწლიანი ომის შედეგად (1754-1758 წწ.) ესპანურ-პორტუგალიის გაერთიანებულმა ჯარებმა დაამარცხეს თეოკრატები. იეზუიტები განდევნეს ესპანეთის ყველა სამფლობელოდან სამხრეთ ამერიკაში და ინდიელებმა დაიწყეს თავიანთი ცხოვრების წინა წესის დაბრუნება.

1760-იან წლებში იეზუიტები განდევნეს მთელი მათი საკუთრებიდან. მათი მრავალრიცხოვანი და აყვავებული დასახლებები განადგურდა. ბევრი ინდიელი დაუბრუნდა თავის წინა ცხოვრების წესს, დამორდა ევროპელებს და ტყეებს შეაფარა თავი.

თუმცა, იეზუიტების სოციალისტური იდეები არ დავიწყებიათ. ორმოცდაათი წლის შემდეგ ესპანეთის კოლონიური იმპერია დაინგრა. 1811 წელს პარაგვაიმ დამოუკიდებლობა გამოაცხადა. ქვეყანას ხელმძღვანელობდა ადვოკატი ხოსე ფრანსია, რომელიც მართავდა 1840 წლამდე. ქვეყანამ გამოაცხადა აუტარკიის პოლიტიკა (ფოკუსირება საკუთარ რესურსებზე, რათა მინიმალური ყოფილიყო დამოკიდებულება გარე ეკონომიკურ ფაქტორებზე), განხორციელდა სამონასტრო მიწებისა და ქონების კონფისკაცია საჯარო საკუთრებაში და დანაშაული თითქმის მთლიანად აღმოიფხვრა. ფრანსიამ ნაწილობრივ გააცოცხლა იეზუიტების იდეები, მაგრამ ამკარა რელიგიური ელფერების გარეშე. ეკონომიკა ეფუძნებოდა სოციალურ შრომას და მცირე ბიზნესს. შემოღებულ იქნა საჯარო შეღავათები, რომლებიც სრულიად წარმოუდგენელი იყო მე-19 საუკუნის დასაწყისში: უფასო განათლება, უფასო მედიცინა, დაბალი გადასახადები და სოციალური კვების ფონდები. შედეგი იყო ძლიერი სახელმწიფო მრეწველობის შექმნა. პარაგვაი გახდა სამხრეთ ამერიკის ყველაზე დინამიურად განვითარებადი და მდიდარი სახელმწიფო. სიღარიბე აღმოიფხვრა და საკმაოდ დიდი რაოდენობით მდიდარი ადამიანები ინტეგრირდნენ საზოგადოებაში კონფლიქტის გარეშე. 1840 წელს ფრანსიას გარდაცვალების შემდეგ ხელისუფლებაში მოვიდა მისი ძმის-

მვილი კარლოს ლოპესი. მან გაატარა არაერთი ლიბერალური რეფორმა, გაუხსნა უცხოელებს ხელმისაწვდომობა, გააძლიერა ქვეყნის თავდაცვა, შექმნა მდინარის ფლოტი და მოახდინა არმიის რეორგანიზაცია. ლოპესი 1862 წელს გარდაიცვალა და ქვეყანა თავის ვაჟს, ფრანსისკო ლოპესს დაუტოვა. მის დროს პარაგვაიმ კეთილდღეობის მწვერვალს მიაღწია. მოსახლეობა 1,3 მილიონ ადამიანამდე გაიზარდა და პირველი რკინიგზა აშენდა. ქვეყანაში დაიწყო ფოლადის, ტექსტილისა და ქაღალდის მრეწველობის განვითარება, აშენდა სტამბები, მოეწყო დენთის წარმოება და გემთმშენებლობა. აშენდა დენთის და საარტილერიო ქარხნები. მეზობელმა ურუგვაიმ, რომელსაც ჰქონდა ზღვაზე წვდომა, დაიწყო პარაგვაის გამოცდილების უფრო ახლოს გაცნობა. გაჩნდა ორი სახელმწიფოს გაერთიანების რეალური შესაძლებლობა და შემდეგ ამ პროცესში შეიძლებოდა ჩაერთულიყო სამხრეთ ამერიკის სხვა ქვეყნები.

მარქსის კლასობრივი ბრძოლის თეორიის შესაბამისად, რომელიც ცოტა მოგვიანებით გაჩნდა, ბურჟუაზია გაერთიანდა სოციალისტური იდეების მატერიალური განსახიერების გასანადგურებლად. ბრაზილიამ დაიკავა ურუგვაის პორტი მონტევიდეო და ურუგვაის სათავეში თავისი მარიონეტი დაამონტაჟა. ცოტა მოგვიანებით, არგენტინას, ურუგვაის და ბრაზილიას შორის სამმაგი ალიანსი დაიდო და ომი დაიწყო. საწყის ეტაპზე პარაგვაის მობილურმა და პატრიოტულმა არმიამ მოიპოვა არაერთი გამარჯვება, აიღო, კერძოდ, ბრაზილიის რამდენიმე ქალაქი და ციხე. თუმცა, მეომარი მხარეების რესურსის პოტენციალი შეუდარებელი იყო და სამმაგმა ალიანსმა მიიღო უპროცენტო სესხები ლონდონის საბანკო სახლებიდან N“Rothschild და Barings“. სისხლიანი ბრძოლების სერიის შემდეგ, რომელშიც პარაგვაელმა ჯარისკაცებმა გამოიჩინეს უშიშრობა და გამირობა, არმია დამარცხდა. ბავშვებიც კი იღებდნენ მონაწილეობას ბრძოლებში მათი გამირობის ხსოვნისადმი, თანამედროვე პარაგვაი 16 აგვისტოს აღნიშნავს ბავშვთა დღეს. ბრძოლებში, შეტაკებებში და გენოციდის აქტებში დაიღუპა პარაგვაის მამრობითი სქესის მოსახლეობის 90 პროცენტი. 1871 წლისთვის 1,3 მილიონზე მეტი მოსახლეობიდან დაახლოებით 220 ათასი დარჩა. პარაგვაი მთლიანად დანგრეული იყო. ასე დასრულდა იეზუიტების იდეებზე დაფუძნებული პირველი სოციალისტური სახელმწიფოს ისტორია მსოფლიო ისტორიაში.

იეზუიტები იყვნენ ერთადერთი ევროპელები ამ მხარეში. მათ ესპანეთის მთავრობისგან მიიღეს კანონი, რომლის მიხედვითაც ვერც ერთი ევროპელი ვერ შევიდოდა შემცირების ტერიტორიაზე მათი ნებართვის გარეშე და ყოველ შემთხვევაში იქ სამ დღეზე მეტი ვერ დარჩებოდა. იეზუიტები არ ასწავლიდნენ ინდიელებს ესპანურს, მაგრამ განავითარეს გუარანი დამწერლობა და ასწავლეს მათ წერა-კითხვა. იეზუიტთა რეგიონს ჰყავდა საკუთარი ჯარი და აწარმოებდა დამოუკიდებელ საგარეო ვაჭრობას. იეზუიტების სახელმწიფოს მოსახლეობა მისი აყვავების დროს შეადგენდა 150,200 ათას ადამიანს. მათი ძირითადი ნაწილი ინდიელები იყვნენ, გარდა ამისა, დაახლოებით 12 ათასი ზანგი მონა და 150-300 იეზუიტი. ამ სახელმწიფოს ისტორია შეწყდა 1767-1768 წლებში, როდესაც ესპანეთის კაბინეტის მიერ ანტიიეზუიტური პოლიტიკის მიღების გამო იეზუიტები განდევნეს პარაგვაიდან.

იეზუიტებმა პარაგვაიში, ისევე როგორც მსოფლიოს სხვაგან, თავიანთი წარმატებებით გაინადგურეს თავი – ისინი ძალიან სახიფათო გახდნენ. კერძოდ, შემცირებაში შექმნეს კარგად შეიარაღებული არმია, 12 ათასამდე ადამიანი, რომელიც, როგორც ჩანს, გადამწყვეტი სამხედრო ძალა იყო ამ მხარეში. ისინი ჩაერივნენ შიდა ომებში, არაერთხელ შეიჭრნენ დედაქალაქ ასუნსიონში, დაამარცხეს პორტუგალიის ჯარები და გაათავისუფლეს ბუენოს აირესი ბრიტანელების ალყისგან. არეულობის დროს მათ დაამარცხეს პარაგვაის გუბერნატორი ღონ ხოსე ანტეკერა. ბრძოლებში ცეცხლსასროლი იარაღით შეიარაღებული რამდენიმე ათასი გუარანი მონაწილეობდა. ამ არმიამ უფრო და უფრო მეტი შიშის შთაგონება დაიწყო ესპანეთის მთავრობაში.

იეზუიტების დაცემას დიდად შეუწყო ხელი მათ მიერ დაგროვილი კოლოსალური სიმდიდრის შესახებ გავრცელებულმა ჭორებმა. იეზუიტების განდევნის შემდეგ, ხელისუფლების წარმომადგენლები მივარდნენ თავიანთი დამალული საგანძურის მოსაძებნად და აღმოაჩინეს, რომ ის იქ არ იყო. ინდიელთა უმეტესობა გაიქცა შემცირებიდან და დაუბრუნდა თავის ყოფილ რელიგიას და მოხეტიალე ცხოვრებას.

საინტერესოა შეფასება, რომელიც პარაგვაის იეზუიტების საქმიანობამ მიიღო განმანათლებლობის ფილოსოფოსებისგან. მათთვის იეზუიტები იყვნენ ნომერ პირველი მტერი, მაგრამ ზოგიერთმა მათგანმა ვერ იპოვა საკმარისად მაღალი ეპითეტები პარაგვაის სახელმწიფოს დასახსიათებლად: „ქრისტიანობის გავრცელება პარაგვაიში მხოლოდ იეზუიტების ძალებით არის გარკვეული გაგებით კაცობრიობის ტრიუმფი“.⁴

დასკვნები:

ყოველივე აქედან გამომდინარე, მთავარი მიზანია იმის დამტკიცების მცდელობა, რომ მე-17-18 საუკუნეებში იეზუიტების ორდენის საქმიანობის ბოლო წერტილი ლათინურ ამერიკაში დაფუძნდა. ეს მოხდა მათი მხრიდან არა გამდიდრების სურვილით, არამედ საკუთარი სახელმწიფოს შექმნის გამო – ქრისტიანულ ღირებულებებზე დაფუძნებული იმპერიის აღმოცენებისათვის მთელს ლათინურ ამერიკაში, როგორც ერთიანი კათოლიკური სამყაროს გლობალური პროექტის განხორციელების ნაწილი. მიგვაჩნია, რომ იეზუიტებმა ნაწილობრივ მიაღწიეს თავიანთი პროექტის განხორციელებას ამერიკის კონტინენტზე და რომ მისი განხორციელება შესაძლებელი გახდა ინკების ეკონომიკური ორგანიზაციის გამოცდილების გამოყენების წყალობით, რომელიც, პირველ რიგში, შედგებოდა შრომის დანაწილების ორგანიზებაში; არა კონკურენციის, არამედ ურთიერთდაკავშირებისა და ურთიერთდახმარების პრინციპების დანერგვის გზით, როგორც ცალკეული მეურნეობების, ისე მთელი რეგიონების განვითარების მხრივ.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. <https://ik-ptz.ru/ka/dictations-on-the-russian-language--grade-4/rannee-novoe-vremya-opredelenie-kultura-novogo-vremeni-harakternye.html>
2. <https://my-kross.ru/ka/cats/glavnoi-celyu-ordena-iezuitov-stala-borba-s-tehnologii-myagkoi-sily/>
3. *topwar.ru / Иезуиты-«социалисты» и уничтожение первого в мире социалистического государства*
4. <https://goaravetisyan.ru/ka/simvol-iezuitov-rasshifrovka-iezuity/>

აღნიშნულ თემაზე ასევე გამოვიყენეთ:

1. <http://www.nplg.gov.ge/gwdict/index.php?a=term&d=16&t=3031>
2. <https://www.tsu.ge/ge/scripta-manent/single/1068>
3. <https://doi.org/10.61671/hos.6.2023.6779>
4. <https://history1111.wordpress.com/2015/07/30/%E1%83%98%E1%83%94%E1%83%96%E1%83%A3%E1%83%98%E1%83%A2%E1%83%A3%E1%83%A0%E1%83%98-%E1%83%9D%E1%83%A0%E1%83%93%E1%83%94%E1%83%9C%E1%83%98-%E1%83%93%E1%83%90-%E1%83%98%E1%83%92%E1%83%9C%E1%83%90/>
5. „რელიგიები საქართველოში“, თბილისი: სახალხო დამცველის აპარატი, 2008. — გვ. 223-227, ISBN 978-9941-0-0902-0.
6. ენციკლოპედია „თბილისი“, თბ., 2002. — გვ. 511, ISBN 99928-20-32-2.
7. თამარაშვილი მ., „საქართველოს ეკლესიის ისტორია“, რომი, 1910.
8. თამარაშვილი მ., „ისტორია კათოლიკობისა ქართველთა შორის“, ტფილისი, 1902.
9. „იესოს საზოგადოების (იეზუიტების) და საქართველოს ურთიერთობის საკითხისათვის“ გამოქვეყნდა ჟურნალში „საბა: საქართველოს კათოლიკეთა ყოველთვიური მაცნე“ #7, 2007.
10. <https://socialjustice.org.ge/uploads/products/pdf/ქრისტიანობა.pdf>
11. Prien Hans-Jürgen: Die Geschichte des Christentums in Lateinamerika, 213. 38 იბ. Hartmann Claus: Des Jesuitenstaat in Südamerika 1609-1768, 18. 39 იბ. Gründer Horst: Welt Eroberung und Christentum, ein Handbuch zur Geschichte der Neuzeit, 126-127.
12. Hartmann Claus: Des Jesuitenstaat in Südamerika 1609-1768, 15-35. 41 იბ. იგივე, 47-48.